

Zitierhinweis

Kessler, Vojtěch: Rezension über: Ján Golian, Život ľudu detvianskýho. Historicko-demografická a kultúrna sonda do každodenného života na Podpoľaní v dlhom 19. storočí, Ružomberok: Society for Human Studies, 2019, in: Český časopis historický, 2021, 3, S. 721-723, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/3414bda02f6c497d9c33430c3ab77065>

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

může podepřít množstvím pramenných svědectví, jež přesvědčivě dokládají, že podtitul své zdařilé knihy zvolil dobře. Byť se v případě zdánlivé smrti jedná o téma svého druhu nadčasové, je to právě závěr raného novověku, jež je v sociokulturním diskursu charakteristický vysokou mírou snahy dohlížet na nejrůznější aspekty lidského života, včetně umírání, kdy došlo k citelnému rozjitření strachu ze smrti zaživa.

David Tomíček

19. a 20. století

Ján GOLIAN

Život ľudu detvianskýho. Historicko-demografická a kultúrna sonda do každodenného života na Podpolaní v dlhom 19. storočí

Ružomberok, Society for Human Studies
2019, 400 s., ISBN 978-80-972913-4-1.

V posledních letech se stále více ozývají hlasy volající po interdisciplinárních přístupech v rámci historické vědy. Zatímco mezioborová spolupráce v prostředí početnějších týmů bývá celkem běžná, monografie, které by explicitně stály rozkročené na ploše více oborů, jsou spíše výjimečné. Proto by neměla pozornosti uniknout rozsáhlá práce Jána Goliana, která se přiznaně snaží pohybovat mezi klasickou historickou vědou a historickou demografií. Téma knihy vychází z autorovy disertační práce „Konfesionálne a sociálne determinanty demografického vývoja na Podpolaní v dlhom 19. storočí“ obhájené na Katolické univerzitě v Ružomberoku v roce 2014. Golian však pro potřeby monografie téma rozšířil na mnohem komplexnější plochu. Ve výsledné publikaci se věnoval analýze

demografických proměn v římskokatolické farnosti Detva, ležící v oblasti Podpolaní na středním Slovensku. Pro období vymezené lety 1781 až 1920 se soustředil na stav a proměny populace a na faktory, které tyto parametry ovlivňovaly. Měnicí se demografický vývoj obyvatelstva nahlédl optikou hospodářských, politických i sociálních determinantů, ale stranou neponechal ani změny v religiozitě obyvatelstva, lidové zbožnosti a mentalitě.

Golian si jako hlavní metodické instrumentarium vybral agregativní metodu, která mu umožnila hlubší analýzu matrik s popisem kulturních a sociálních vazeb. Od čisté statistiky se tak přesunul ke kulturní historii a antropologii. Stranou nezůstaly ani etnografické přístupy, byť jich autor ke své škodě nevyužil tolik, kolik by čtenář očekával po pročtení slibného úvodu. Autor připouští, že slovenská historická demografie není ještě zdaleka tak saturovaná kanonickými texty, jako jiné obory. Například i po 40 letech si pozici základního učebního textu stále zachovávají skripta Eduarda Maura „Základy historické demografie“. Přesto Golian prokázal poměrně hlubokou znalost metodologické a konceptuální sekundární literatury, nejen středoevropských kruhů historické demografie, ale i klasických děl anglosaských, a dokázal na ně i kriticky reagovat. Například klasická teorie Hajnalovy linie je v knize sice představena, ale jako analytický nástroj v podmínkách Horních Uher nepostačuje.

Hlavním stanoveným cílem publikace bylo z hlediska historicko-demografického „zachytit“ a zejména vhodně interpretovat parametry demografického přechodu ve zkoumané farnosti. Cílem z hlediska historického pak bylo vykonat sondu do každodenního života populace daného mikro-

regionu. Chronologické vymezení tématu není samoučelné, ani není odrazem nějaké mimoběžné obecné periodizace. Na jedné straně je lemováno obdobím vlády Josefa II., který do praxe zavedl mnohé hospodářské, sociální či náboženské reformy, prostřednictvím nichž se v následující epoše začala dozrívající stavovská společnost pomalu měnit na společnost občanskou. Na druhé straně se milníkem stalo definitivní přičlenění sledované oblasti k Československé republice. Mnohavrstevnatá modernizace společnosti, jež na této časové ploše probíhala, a kterou Golian zdařile ilustroval na specifickém hornouherském mikroregionu kolem městečka Detva, plně odpovídá metafoře Jürgena Kocky o „zahušťujícím se“ státu. Ten během dané epochy začal své obyvatele nutit sloužit v armádě, platit daně, chodit do škol, nechat se sčítat atd., čímž se kontakt mezi ním a obyvateli proměňoval, ale zejména zintenzivňoval.

Popisovaný region se vyznačoval mnohými specifiky, čímž se zvýrazňuje symptomaticnost představené analýzy populačních změn v rámci tamního obyvatelstva. Velký počet samostatně stojících stavení (chybí český ekvivalent pro slovenský pojem „lazy“) v sobě „zakonzervoval“ svéráz podpolanské populace, která navzdory zmíněným modernizačním vlivům zůstávala dlouhé roky poměrně tradiční v nejrozličnějších aspektech. Tento fenomén se vtiskl do stereotypizující představy o obyvatelích Detvy, jež byli vnějšími pozorovateli vnímáni jako symbol a typičtí reprezentanti Slováků. Pro tuto svoji výjimečnost byli vyhledávaným vzorem a motivem v tvorbě mladé generace umělců na počátku 20. století, ale i ve starších obdobích. Golian v této souvislosti zaznamenal transformaci obrazu Detvana, kdy se z romantického hrdiny stal

nebezpečný násilník, postrach nejen pro návštěvníky Podpolaní. Vedle výše zmíněných matričních knih se tak Golianovi stala obsáhlou studnicí pramenů tvorba autorů, kteří v průběhu 19. století tento stereotyp literárně zaznamenávali a zpracovávali. Ať už jde o duchovní Petra Tomkuljaka, Andreje Sytnianského, publicistu Jozefa Škultétyho, spisovatele Jána Ferienčíka či dokonce i o Boženu Němcovou.

Po nezbytném úvodu, v němž Golian shrnul svoji metodologickou i pramennou výbavu, definoval předmět výzkumu a své cíle, následuje kapitola o základních strukturách dějin Podpolaní. Tato explikační část nejvíce z celé knihy tenduje ke klasickému historickému textu. Rozebírá strukturu tamního osídlení, hospodářství, národnostního složení apod. Značný prostor je věnován místnímu náboženskému životu. Osoby detvanských farářů jsou představeny v míře, která odpovídá jejich vlivu na charakter vedení matrik, sloužících jako primární pramenná základna. V tomto směru narazil Golian na limity, které v mnohých směrech omezují čistý historicko-demografický pohled. Nedostatečně nebo dokonce chybně vedené matriky nebo obecně úřední dokumenty a soupisy by za normálních okolností představovaly nepřekonatelnou bariéru. A právě v tomto bodě se naplno projevila vhodná kombinace Golianova přístupu ve smyslu užití historických, sociálně a kulturně antropologických nástrojů. V případě jím zvolené lokality by to ani jinak nebylo možné. Charakteristika podpolanského obyvatelstva z důvodů rozptýleného osídlení by se dala jen velmi komplikovaně popsat a kategorizovat jen na základě úředních údajů. Následuje kapitola, která odráží genezi zmíněného stereotypního obrazu Detvana. Pasáže nejsou pouze deskriptivní, ale Goli-

an sondami do místních kronik a úředních pramenů až „geremekovsky“ rekonstruuje typické zdejší obyvatele, spojené s konkrétním druhem „nešvaru“, jež zapříčinil přesun obrazu Detvana od romantické představy k „lidem na okraji“.

Hlavní část publikace pak představují tři kapitoly, jež reprezentují jednotlivé přechodové rituály obyvatel, tj. sňatek, narození a smrt. V těchto částech se nejvíce odrážejí etnografické prvky užité v autorově přístupu. Čtenář zejména ocení přehledné rekapitulační závěry jednotlivých kapitol, v nichž jsou nejen abstrahovány nejdůležitější myšlenky předchozích stran, ale také mnohdy zajímavé Golianovy interpretace. V poslední části se autor pokusil o představení specifických typů postav, na které při výzkumu narazil a které jej nutily vystoupit z nadefinovaných kolejí. Jde o osoby, které se takřkajíc nehodí do společenské stratifikace, neodpovídají načrtnutým typům a nezapadají do tabulek – cizinci, žebráci a tuláci či vojáci. Druhou část této bohužel nekonzistentní kapitoly pak tvoří popis jednoho konkrétního roku, vybraného z celé dlouhé epochy. Jedná se o rok 1873, který se zapsal do dějin Detvy černým písmem, neboť v jeho průběhu udeřily dokonce tři nezávislé epidemické vlny. Možná, že autor chtěl poukázat na způsob vyrovnávání se obyvatel se smrtí příbuzných (zejména dětí), ale potom by recenzent doporučoval přesunout tuto část k výkladu o smrti a umírání. Naopak by bylo velmi zajímavé, kdyby si pro tuto závěrečnou pasáž vybral zcela „běžný“ rok. Představení ročního cyklu života na Podpolaní by bylo pro porozumění tamní každodennosti v dlouhém 19. století patrně přínosnější. Ale to je jen nepatrná výtka vůči jinak velmi zdařilé práci.

Golian sám v závěru přiznává, že mnohé z otázek, které si v úvodu publikace položil, zůstalo nezodpovězených. Hlavní přínos tak spatřuje v závěrech, které vytvářejí prostor pro nové výzkumy slovenské (ale nejen slovenské) populace ve sledovaném období. V tom nejlepším slova smyslu lze na výbornou Golianovu knihu aplikovat Třeštíkovu glosu o tom, že každý vydaný text je pro autora vlastně jen úvodem k textu dalšímu. Jako čtenář se na něj upřímně těším.

Vojtěch Kessler

Helena KOKEŠOVÁ

Eduard Albert. Ein böhmischer Intellektueller in Wien

Překlad Egbert Thümmel.

Wien – Köln – Weimar, Böhlau Verlag
2021, 332 s. IBSN 978-3-205-21254-6.

Když před sedmi lety vyšla biografie o Eduardu Albertovi (1841–1900), maně si český čtenář řekl, že málokterý Čech 19. století vystoupil tak zřetelně na mezinárodním fóru a v takové šíři zájmů, jako to učinil právě on. A že je velká škoda, že se na českém knižním trhu biografická kniha o tomto chirurgovi, básníku, politikovi, příležitostném historikovi a mecenáši v širokém česko-rakouském kontextu neukázala již dříve. Po velké biografii Eduarda Alberta z pera vůdčího pražského chirurga profesora Arnolda Jiráska (1887–1960), která se objevila ve dvou vydáních (1941 a 1946), a po řadě příležitostných článků mohla být česká kulturní veřejnost do jisté míry saturována. Říkám do jisté míry, protože přes veškerou Jiráskovu snahu zůstaly Albertoovy široké aktivity v české společnosti i v císařské Vídni přece jen ve stínu Jiráskova i Albertova nejvlastnějšího „řemesla“ – chi-